maart 2014

GPM13

GREENPEACE

Faiza en Mannes zijn meer gedreven dan ooit

Uw energiebedrijf langs de lat

Een schone toekomst voor Afrika?

Hugo zorgt voor 50.000 bijen

Help de bij met deze tips!

Hugo Bakker (10)

‘Ik oogst niet te veel honing’

Hugo is een van de jongste imkers in Nederland. ‘Ik wilde al imker worden toen ik zeven jaar was. Mijn kast staat in een buurttuin hier in Rotterdam. Ik doe alles biologisch: ik oogst niet te veel honing, zodat ik de bijen niet hoef bij te voeren met suikerwater.’ Als Hugo’s bijen in een boom hangen, wachten ze tot ze ‘geschept’ worden. ‘Dan moet je de korf onder de boom houden, zodat alle bijen er weer in gaan.’ Of hij altijd blijft imkeren? ‘Ik wil eigenlijk ook schipper worden en dan ben je lange tijd op zee. Dan zou iemand anders voor de bijen moeten zorgen. Mijn moeder misschien.’

pag 6 >
Meer niet-alledaagse imkerverhalen.

GPM13

Bee yourself
pag 6
Imkerverhalen en tips voor een tuin vol bijen.

Greenpeace Afrika groeit op
pag 8
‘Overheden komen naar ons toe voor advies’

Een olieramp in het regenwoud
pag 14
Uw shampoo bedreigt het regenwoud. Maar het kan anders!

De aarde is ook van mij
pag 17
Hoe staat het nu met Faiza en Mannes?

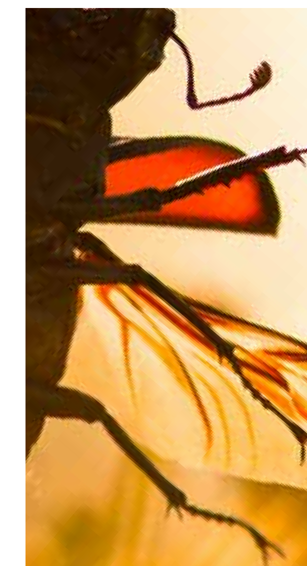
Rewind // Forward
pag 20
Een gemiste kans voor Obama en Poetin.

Energie-bedrijven langs de groene meetlat
pag 22
Hoe groen is de stroom uit uw stopcontact?

Daar vliegt een hert!
pag 23
Speuren naar een zeldzame megakever

Kort

Milieunieuws in een flits

VIEZE LUCHT 'MADE IN CHINA'

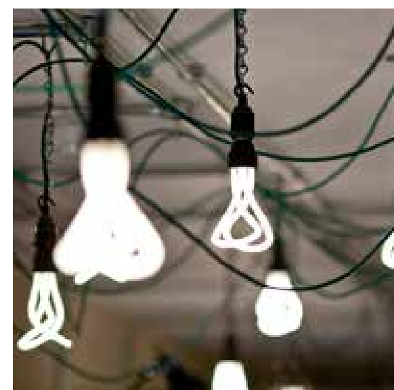
Chinese luchtvervuiling steekt de Grote Oceaan over en treft daar Amerikaanse steden, blijkt uit onderzoek in beide landen. Sterke winden, de zogenaamde 'Westerlies', kunnen de vervuiling in enkele dagen over de oceaan tot in de Verenigde Staten blazen. Op sommige dagen is China zelfs goed voor een kwart van de sulfaatvervuiling in het westen van de VS, stellen de onderzoekers vast. Ook zeer schadelijke vervuilers als roet en stikstofoxiden reizen mee: steden als Los Angeles kampen zo jaarlijks met minstens één extra dag smog. Ironisch genoeg is het onder meer de Amerikaanse vraag naar goedkope Chinese producten die de vervuiling stimuleert. 'Wij hebben onze productie uitbesteed en daarmee ook veel van onze vervuiling. Een deel daarvan wordt over de oceaan naar ons teruggeblazen', zegt medeauteur Steve Davis, onderzoeker aan de Universiteit van Californië.

GIFTIGE MONSTERTJES

We kleden onze kinderen met liefde en staan er zelden bij stil dat in hun shirts en broeken giftige stoffen kunnen zitten. Uit onderzoek van Greenpeace blijkt dat kleding van twaalf bekende merken, waaronder Adidas, GAP, Primark en Nike, gevaarlijke stoffen bevat. Budget of luxemerk: allemaal vervuilen ze waterwegen in productielanden als China én stellen ze onze kinderen bloot aan chemische stoffen die schadelijke effecten kunnen hebben op voortplanting, hormoonhuishouding en immuunsysteem. Greenpeace wil dat de merken deze 'giftige monstertjes' uit alle kleding bannen. In een Adidas-badpakje vond Greenpeace zelfs hogere niveaus perfluoroctaanzuren dan het bedrijf formeel toestaat. Een T-shirtje van Primark bevatte maar liefst 11 procent weekmakers, stoffen die geplastificeerde opdrukken buigzaam maken. Eind januari zegde luxemerk Burburry toe zijn (kinder-) kleding gifvrij te maken. Nu de andere merken nog!

CRISIS LEIDT TOT DUURZAAMHEID

Het is milieuwinst met een wat zure bijsmaak: in landen waar de economische crisis het hardst toeslaat, zoals Griekenland, Spanje en Italië, gaan mensen zuiniger om met energie. Dat blijkt uit een studie van onderzoeksbureau TNS, waaraan zo'n 6.500 Europeanen meededen.
De Spanjaarden wassen hun kleren 25 graden kouder dan de Zweden en ruim 80 procent van de Grieken zet de douche uit terwijl ze zich inzepen - tegen slechts 25 procent van de Nederlanders. In Spanje, Griekenland en Frankrijk draait bijna iedereen de kraan dicht tijdens het tandenpoetsen of scheren. Ook stapte zo'n 80 procent van de Grieken in het afgelopen jaar over op spaarlampen en kocht ongeveer de helft van alle Grieken en Italianen duurzame producten. Ook Belgen deden het beter dan de Nederlanders: bijna 40 procent schafte duurzamere producten aan. Nederlanders kwamen niet verder dan 25 procent.

SLECHT ADVIES GENTECHMAÏS

De Europese voedselveiligheidsautoriteit EFSA beoordeelt de gentechmaïs MON810 van Monsanto als veilig. Onbegrijpelijk, vinden Greenpeace en Friends of the Earth Europe. De wetenschappelijke analyse die de twee organisaties lieten uitvoeren, laat niets heel van de EFSA-conclusies. In het EFSA-rapport staan serieuze fouten en gebrekkige analyses. Zo negeert de voedselautoriteit talloze onderzoeken die aantonen dat de insecticide die MON810 produceert, schadelijk kan zijn voor vlinders en andere insecten.
De onderzoekskwaliteiten van EFSA staan breder ter discussie: zo blijkt uit recent onderzoek van Corporate Europe Observatory dat ruim de helft van alle wetenschappers in dienst van EFSA banden heeft met de bedrijven die ze moet controleren. Zes EU-landen, waaronder Frankrijk en Duitsland, hebben de teelt van de gentechmaïs al verboden. Greenpeace vindt dat de Europese Commissie het EFSA-advies moet verwerpen en op zoek moet gaan naar een autoriteit die wél in staat is tot objectief wetenschappelijk advies.

SUIKERBATTERIJ

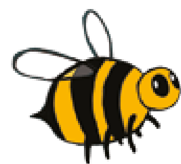
Amerikaanse onderzoekers aan de Universiteit van Virginia hebben een batterij ontwikkeld op basis van suiker. De batterij is tien keer krachtiger, goedkoper om te maken én stukken milieuvriendelijker dan reguliere batterijen. Als bijvoorbeeld een smartphone op een suikerbatterij zou werken, hoeft die nog maar één keer per week te worden opgeladen. Nu is dat gemiddeld nog eens per anderhalve dag. Opladen gaat trouwens niet via een oplader in het stopcontact: de batterij wordt bijgevuld met glucosestroop. De onderzoekers verwachten dat de techniek al binnen drie jaar geschikt is voor veelgebruikte elektronicaproducten als smartphones en laptops. Jaarlijks zou dat op de wereldwijde afvalberg miljoenen vervuilende batterijen besparen.

HOUTWET WERKT

Voor het eerst sinds de strengere Europese regels in maart 2013 in werking traden, is in Duitsland illegaal gekapt hout uit Congo in beslag genomen. Dat gebeurde na een tip van Greenpeace. Het ging om twee houtladingen uiterst kostbare wengé die via Antwerpen in Duitsland waren beland.
De inbeslagname is het eerste concrete 'bewijs' dat de nieuwe Europese wet echt werkt. Nu Duitsland het goede voorbeeld heeft gegeven, roept Greenpeace de autoriteiten van andere Europese havensteden opnieuw op om de Europese houtwet op consequente manier toe te passen. Greenpeace vindt dat er geen splinter illegaal gekapt hout meer Europa in mag komen.

BEE YOURSELF

De bij heeft het moeilijk, maar haar populariteit groeit, juist ook onder hobbyisten. Drie niet-alledaagse imkers over zwermtijd, de oogst en het belang van de lindebloesem.
>

Rinske Kreukniet (37) en Angélique Berger (46) verzorgen met hun bedrijf Immeke cursussen urban beekeeping.
Angélique: 'Bijen brengen ons zoveel meer dan alleen honing, ze vertellen ons hoe we met de aarde, de dieren en met elkaar omgaan.'
Rinske: 'Bijen doen het goed in de stad, steeds meer stadsmensen hebben een hang naar de natuur en snappen het belang van de bij. Het is redelijk laagdrempelig, je kunt in je eigen tuin beginnen, al moet je jezelf natuurlijk wel goed informeren.
Bij ons overwinteren op dit moment vijf kasten. Maar in de zomer zwermen ze en kunnen het wel 300.000 bijen worden. De meeste zwermen vertrouwen we toe aan onze cursisten.'
Angélique: 'Ik geniet van het werken met de bijen en van hoe wonderlijk een volk in elkaar steekt. Voor mij zijn bijen echt een bron van inspiratie.'
Rinske: 'Als we goed zijn voor de aarde, zijn we vanzelf goed voor de bij en zal die zich ook beter kunnen verweren tegen de ziektes die nu heersen.'

Michel Schouten (46) is traumachirurg in het Tielse Ziekenhuis Rivierenland. Zijn kast op het dak van het ziekenhuis bracht vorig seizoen 2,5 kilo honing op.
'Als je bijen houdt, ga je anders naar de natuur kijken. Ik zag de lindebomen bij het ziekenhuis en dacht: hoe krijg ik mijn bijen daarin? De linde is als drachtplant heel belangrijk. Naast fruitbloesem en zomerbloemen is er voor de bijen in Nederland niet zo veel meer te halen. Nu zet ik tijdens de bloesemtijd één bijenvolk op het ziekenhuisdak. Het volk redt zich grotendeels zelf. Ik controleer of de bijen genoeg honing hebben voor de overwintering, doe een voorjaarsinspectie en ga aan het eind van het seizoen het dak op om te oogsten. Meer niet.
Het eerste jaar had ik 2,5 kilo honing. Die verkopen we in kleine potjes in het ziekenhuisrestaurant. Collega's en patiënten reageren heel leuk en tussen neus en lippen door kan ik ze best veel vertellen. Ik geef ook voorlichtingen, bijvoorbeeld aan Rotaryclubs. Als mensen eenmaal weten dat één mierenlokdoosje een heel bijenvolk kan lamleggen, bedenken ze zich wel twee keer voordat ze het in hun boodschappenmandje leggen.'

De bij dreigt uit te sterven. Samen kunnen we het tij keren; help de bij met een extra donatie. U kunt hiervoor de acceptgiro gebruiken. Kijk ook op reddebijen.nl.

BIJENTIPS

ZELF IMKEREN: BEZINT EER GE BEGINT....
- Check of u niet allergisch bent voor bijen en ook geen allergische huisgenoten of buren heeft.
- Bijen houden niet van modder; zet de korf op een verhoging.
- Bescherm uzelf met bedekkende kleding of een imkerpak.
- Kies het bijenvolk dat past bij de omgeving die u kunt bieden. Elk volk heeft zijn eigen karakter, gewoontes en gebruiksaanwijzing.
- Bescherm uw bijen tegen weersinvloeden.
- Maak een rookvat om de bijen tijdens het oogsten af te leiden. De rook verstoort de communicatie, waardoor ze u niet allemaal aanvallen.

MEER TIPS, EEN CURSUS DOEN OF BEGINNERSBOEKJE KOPEN: ILOVEBEEING.NL

OOK KLEINE BEETJES HELPEN DE BIJ:
- Het voorjaar staat voor de deur; maak van uw tuin of balkon een bijenparadijs. Zaai wilde bloemen, zorg voor bloeiende planten die veel en lang nectar geven, zoals lavendel en koninginnenkruid. Bouw een bijenhotel: *greenpeace.nl/bijentips*.
- Kies in de winkel zo veel mogelijk voor biologische producten en dus voor gifvrije en bijenvriendelijke landbouw.
- Tuinier gifvrij. Een beproefd middel tegen bladluis is een mengsel van groene zeep en spiritus. Meng 20 gram groene zeep (zonder chemische bijvoegingen), 20 milliliter spiritus en 1 liter lauw water en sproei dat met een plantenspuit over uw planten. Ook brandnetelgier is effectief: meng 1,5 kilo jonge brandnetels met 10 liter water. Laat dit mengel twee weken staan, maar roer er af en toe wel in. filter het daarna en spuit het mengsel regelmatig over de geplaagde planten.

© GP / Bram Lammers

Tijdens een training over zonne-energie in Kaapstad wordt een maaltijd bereid in een *solar box*.

GREENPEACE AFRIKA GROEIT OP

Greenpeace Afrika bestaat ruim vijf jaar. Een reportage van correspondent Elles van Gelder over een 'opgroeiende kleuter' die door overheden steeds vaker om advies wordt gevraagd. >

Christian Mwamba pakt de soldeerbout en knutselt zijn eerste lamp op zonne-energie in elkaar. Het is priegelwerk. Zijn blik is in opperste concentratie gericht op het laatste draadje dat hij vastsmelt. De 23-jarige Congolees draait het paneel naar de zon en kijkt tevreden als het lampje oplicht. 'Als iedereen in de DRC (Democratische Republiek Congo) dit zou kunnen maken, zitten we nooit meer in het donker.'

ZONNEPANELEN OP VILLA'S

Christian lacht erbij, maar hij is bloedserieus. 'Voordat ik naar Zuid-Afrika kwam, hadden we in mijn stadje in de DRC zes maanden lang geen elektriciteit. We hebben thuis het idee dat zonnepanelen alleen zijn weggelegd voor de rijkeren. Je ziet ze alleen op villa's. Zonne-energie moet toegankelijker worden voor de arme bevolking. Het is zonde om al die uren zon die we hebben niet te benutten.'

Christian doet mee aan een training over zonne-energie in Kaapstad, waar hij werktuigbouwkunde studeert. De training is georganiseerd door Greenpeace, met als doel een achterban te creëren die zich bewust is van schone energie. Naast de Congolees zit een potige man te solderen. De 48-jarige Adrian van der Linde werkte tien jaar op olieplatforms, maar stopte ermee toen hij zich bewust werd van de impact van olieboringen op natuur en milieu. Nu is hij timmerman en werkt hij het liefst met duurzaam hout.

GETEISTERD CONTINENT

Het continent waarop Christian en Adrian wonen, wordt hard geraakt door klimaatverandering. Regen is onvoorspelbaar, oogsten nemen af door droogte en er is steeds minder te grazen voor het vee. Afrika draagt relatief weinig bij aan de versnelde opwarming van de aarde, maar is wel een van de grootste slachtoffers. Tropische regenwouden worden gekapt en maken plaats voor plantages. Kleine vissers hebben het moeilijk vanwege de overbevissing door buitenlandse monsterschepen. Het lag dus voor de hand om vijf jaar geleden een Afrikaans kantoor op te richten. Greenpeace begon met drie mensen in Johannesburg. Inmiddels zijn er drie kantoren, in Zuid-Afrika, Senegal en de DRC, waar ruim zeventig mensen actief zijn.

> 'Hier gaat het niet om een ijsbeer, maar om een mensenleven'

HET GOEDE VOORBEELD GEVEN

Het kantoor in Johannesburg ligt in een lommerrijke wijk. Paarse bloesems van de tropische jacarandaboom omlijnen de straat en kondigen de naderende zomer aan. Voor het pand van Greenpeace staat directeur Mike O'Brien-Onyeka. Hij draagt een Nigeriaans hemd en een broek van zwarte stof met borduursels. 'We produceren meer stroom dan we nodig hebben met de zonnepanelen op ons dak', zegt hij trots, met een knikje richting het kantoor. 'We moeten zelf het goede voorbeeld geven.'

De 44-jarige Mike leidt Greenpeace Afrika sinds een jaar. Hij heeft een opvallend curriculum vitae. Als kind uit een arm Nigeriaans gezin ging hij naar een militaire middelbare school, omdat deze gratis was. Vanaf zijn elfde leerde hij schieten en marcheren. Eind jaren tachtig, toen hij begin twintig was, stapte hij uit het leger, omdat militairen werden ingezet tegen burgers. Hij ging studeren en sloot zich aan bij Amnesty International. De oud-militair groeide uit tot een ngo-tijger en werkte voor verschillende organisaties op het gebied van mensenrechten, conflictbeheersing en kinderrechten. De strijd tegen klimaatverandering noemt hij de grootste uitdaging in zijn twintigjarige loopbaan.

Met een grote kop koffie zit Mike achter zijn bureau. 'Op het noordelijk halfrond denken ze dat klimaatverandering in de toekomst het leven van hun kinderen en kleinkinderen zal beïnvloeden', zegt hij. 'In Afrika is het nu al een urgent probleem. Het gevecht tegen klimaatverandering is hier geen strijd voor het behoud van pinguïns of ijsberen, maar voor mensenlevens.' Denk maar aan de droogte in de Hoorn van Afrika die in 2011 een hoogtepunt bereikte. Naar schatting kostte die in Kenia, Somalië en Ethiopië het leven aan 50.000 tot 100.000 mensen, waarvan de helft kinderen. Mozambique heeft juist te maken met extreme regenval, cyclonen en overstromingen die oogsten verwoesten en mensenlevens eisen.

DE VIEZERIK VAN AFRIKA

Zuid-Afrika is door Greenpeace niet voor niets gekozen als belangrijkste basis. Het land is de machinekamer van het continent, de grootste economie, en heeft daarmee ook regionaal politieke invloed. Tegelijkertijd stoot Zuid-Afrika meer broeikasgassen uit dan elk ander Afrikaans land; het land is verslaafd aan kolen. Dat is goed te zien als je vanuit Johannesburg anderhalf uur naar het oosten rijdt, naar het stadje Emalahleni, dat letterlijk 'kolen' betekent. In deze gemeente liggen 22 kolenmijnen en een kolencentrale. De lucht zit er vol giftige gassen. Nu al wordt meer dan 90 procent van de Zuid-Afrikaanse elektriciteit opgewekt met vervuilende steenkolen en Zuid-Afrika bouwt er alleen maar kolencentrales bij.

'Dit is waarom Greenpeace bestaat', zegt Mike. 'Dit is een directe bedreiging voor het milieu en de mensen, ook omdat de centrales veel water gebruiken en we nu al kampen met een watertekort. We gaan in gesprek met politici, want er zijn alternatieven. Dit land heeft zo veel zonlicht, zelfs in de winter, we zijn gek als we die energiebron niet gebruiken. Zuid-Afrika moet het goede voorbeeld geven aan de rest van het continent.' Juist dat overleg met de machthebbers is niet gemakkelijk. Gebrek aan politieke wil is het grootste probleem in Zuid-Afrika als het gaat om het milieu. Greenpeace probeert oplossingen aan te dragen. 'We moeten de politiek duidelijk maken dat het economisch rendabel is om over te stappen naar schone energie.' >

Mike O'Brien-Onyeka

© GP / Bram Lammers

Een jonge chimpansee in het Congobekken.

KLEINE VECHTER

Ook campagneleider Irene Wabiwa kampt met een overheid die moeilijk benaderbaar is. Zij werkt in het Congobekken, waar het op een na grootste tropische regenwoud ter wereld zich uitstrekt over meerdere landen. Het grootste deel ligt in de DRC. De jonge Congolese vrouw brengt een groot deel van het jaar door in de dichte bossen van haar land. 'Daar ben ik het gelukkigst', lacht de advocate. Ze is klein van stuk, maar een vechter. Irene neemt het op tegen grote bedrijven die op destructieve wijze bos kappen. 'Wereldwijd hebben we deze regenwouden nodig, omdat ze gigantische hoeveelheden CO_2 opslaan', zegt ze in het Engels, met een vet Frans accent. 'Maar de meeste mensen beseffen dit niet. Zij kennen mijn land alleen van verhalen over oorlog en rebellen. De Amazone is bekend, dat regenwoud is iconisch, maar het Congobekken niet. Dat maakt het gevecht voor dit unieke regenwoud moeilijk.'

Irene reist soms dagenlang per kano en brommer om afgelegen dorpen te bereiken. Ze hobbelt honderden kilometers lang over modderige wegen met kuilen, in haar missie om de inwoners te informeren over hun rechten. Voor tientallen miljoenen mensen is het regenwoud de primaire levensbron. Ze halen er hun voedsel, medicijnen en hout om hun huizen mee te bouwen. De bedrijven die hier kappen, sluiten vaak overeenkomsten met lokale leiders, waarbij ze beloven een school of kliniek te bouwen in ruil voor toegang tot het bos. Maar vaak komen ze hun afspraken niet na. Irene staat de dorpelingen bij in deze ongelijke strijd.

ZWAKKE OVERHEID

'Greenpeace Afrika is niet tegen elke vorm van houtkap', benadrukt Irene. Maar de bedrijven moeten iets teruggeven aan de gemeenschap en er moet een plan zijn voor de aanplant van nieuw bos door de houtkapbedrijven. Sinds 2002 loopt er een moratorium op nieuwe industriële kapconcessies, maar dat wordt massaal omzeild. Industriële bedrijven maken gebruik van vergunningen die zijn bedoeld voor de kleinschalige houtkap door ambachtelijke Congolese bedrijfjes. 'Het Congobekken is groot en het is moeilijk te controleren wie waar kapt. Bovendien is de overheid in de DRC zwak', zegt Irene. 'Er is veel corruptie. De autoriteiten krijgen soms geld van houtkapbedrijven en willen dan niet naar ons luisteren. Daarom vragen we ook aandacht voor dit probleem buiten de DRC. We gaan naar Nederland en naar Duitsland en zeggen: voordat je geld geeft voor ontwikkelingssamenwerking, moet je voorwaarden stellen die de bossen en de bevolking beschermen.'

SUCCES IN SENEGAL

In Afrika is het veel lastiger dan in Nederland om mensen te mobiliseren en een beweging te creëren die samen met Greenpeace druk uitoefent op overheden en bedrijven. Mensen zijn veel meer bezig met grote dagelijkse problemen, bijvoorbeeld hoe ze hun kinderen te eten moeten geven. Greenpeace betrekt mensen wel bij haar werk door bijvoorbeeld de workshop over zonne-energie in Kaapstad, maar dat is kleinschalig. Toch is directeur Mike O'Brien-Onyeka optimistisch over de rol van Greenpeace Afrika, mede door het grote succes vorig jaar in Senegal. Daar werden de zeeën leeggevist door grote Europese vissersschepen. Greenpeace wist de nieuwe president Macky Sall ervan te overtuigen dat dit zowel voor de oceanen als de kleinschalige visserij rampzalig was. Sall heeft 29 visvergunningen opgezegd en kijkt nu naar een structurele oplossing middels wetgeving. Kleine vissers in Senegal vertellen dat hun netten weer vol zitten; de Senegalese kustgemeenschappen bloeien op.

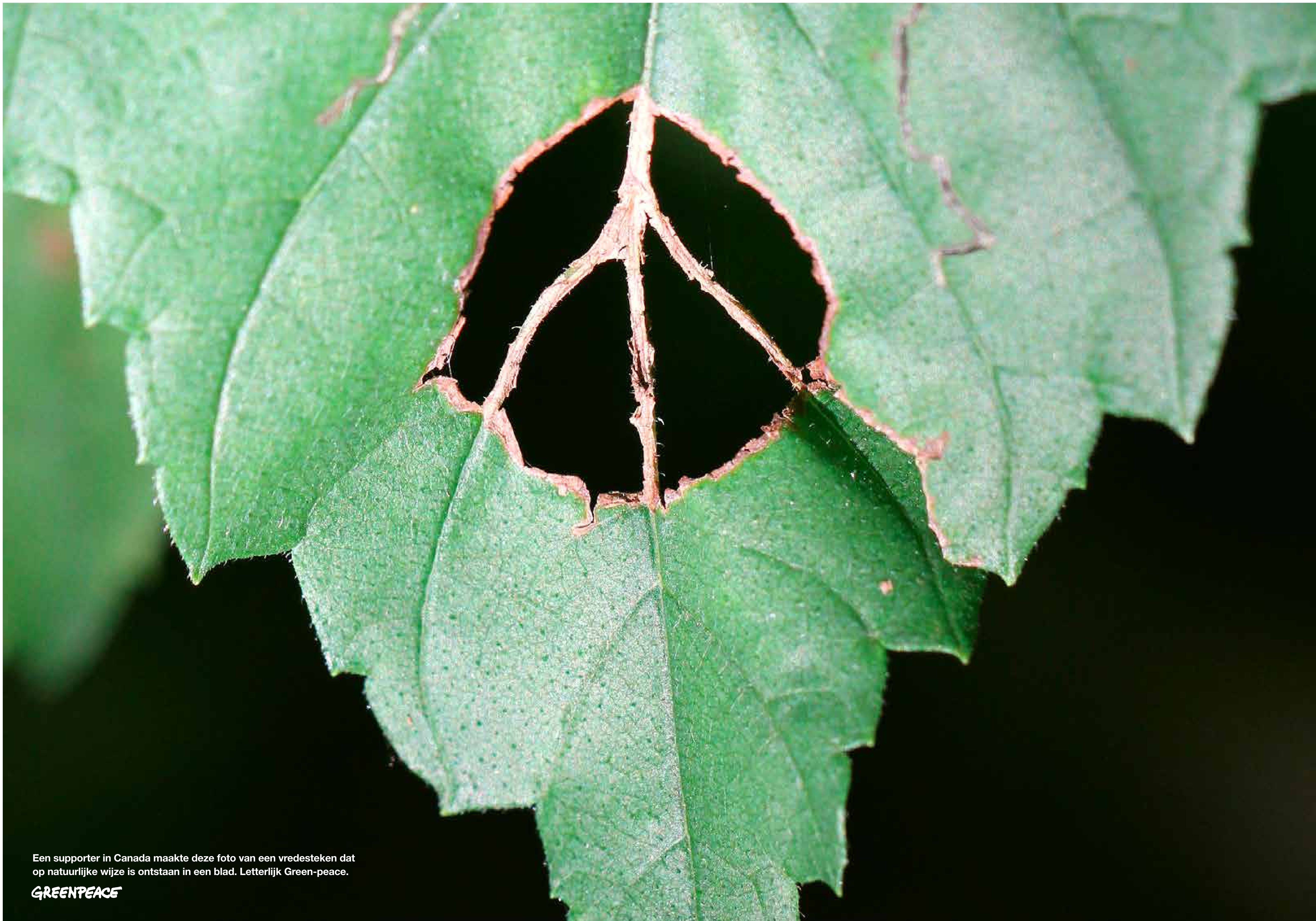
Mike noemt het 5-jarige Greenpeace Afrika nog een kleuter die tijd nodig heeft om op te groeien. 'Meer en meer worden we gezien als een serieuze gesprekspartner', zegt hij. 'Onlangs belde de provincie Gauteng, waarin Johannesburg ligt, ons voor een advies over schone energie. En Mozambique wil meer weten over overbevissing en hoe het land zijn kusten kan bewaken. Dat overheden naar ons komen voor oplossingen betekent dat we op de goede weg zitten.'

Senegalese vissers slaan hun slag in een traditionele pirogue.

NOKUPHIWA DLAMINI (23)

Nokuphiwa is vrijwilliger bij Greenpeace in Zuid-Afrika. Nokuphiwa merkt dat er nog veel moet gebeuren om Zuid-Afrika bewust te maken van natuur en milieu. Ze wil vooral dat haar landgenoten hun vuilnis opruimen. 'Zuid-Afrikanen gooien hun troep gewoon op straat. Blikjes en verpakkingen gaan achteloos het autoraam uit. En als de kliko vol is, wordt het afval vaak in een open veld gekieperd, omdat ze niet willen wachten tot de ophaaldag. Daar erger ik me rot aan.'

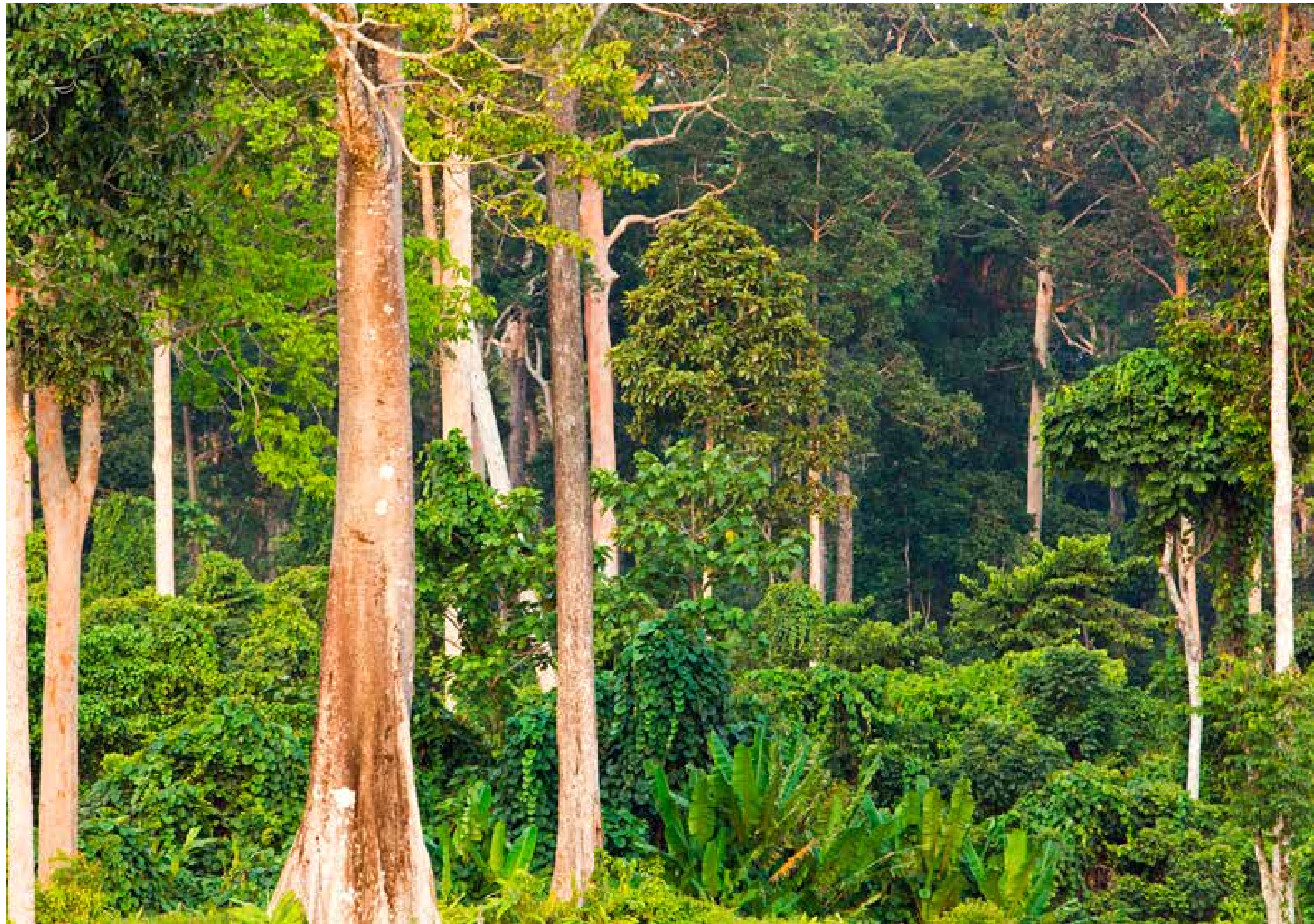

Een supporter in Canada maakte deze foto van een vredesteken dat op natuurlijke wijze is ontstaan in een blad. Letterlijk Green-peace.

EEN OLIERAMP IN HET REGENWOUD

PALMOLIE MET BEHOUD VAN REGENWOUD: KAN DAT?

© Paul Hilton / GP | © Ulet Ifansasti / GP

Uw koekje bij de thee, de crèmespoeling in uw haar, het wasmiddel in uw machine: palmolie zit in meer dan de helft van de producten die we graag gebruiken. Is er een alternatief? >

'Smelt in de mond, niet in je hand.' Kent u die reclame nog? Dat trucje is onder andere te danken aan palmolie, een plantaardige olie die het 'smeltgedrag' en 'mondgevoel' regelt en structuur geeft aan een breed scala bewerkte producten. Of het in de artikelen zit die u gebruikt, weet u pas vanaf eind dit jaar met zekerheid. Dan verplichten nieuwe Europese regels fabrikanten op het etiket te zetten wélke plantaardige olie in hun product zit. Maar de keerzijde van de populariteit van palmolie is al jaren zichtbaar. Wie een beetje het nieuws of de campagnes van Greenpeace volgt, weet dat in Indonesië en Maleisië eeuwenoude regenwouden worden verwoest voor de aanleg van oliepalmplantages.

Spreek u uit voor oerwoud-vriendelijke producten op greenpeace.nl/protectparadise.

Of het nu een echte trend is of niet; naast suikervrije en glutenvrije producten zien we sinds een jaar of twee ook producten met het stempel 'palmolievrij'. Neem Lush, een kleine winkelketen met duurzame verzorgingsproducten. Volgens de eigen website vond dit Britse bedrijf het niet langer verantwoord om mee te werken aan de toename van het palmoliegebruik. Meer producten zonder palmolie staan op de website palmolie.info, waar inmiddels 184 reguliere boodschappen worden vermeld waarin de grondstof niet zit. Maar palmolie weglaten, betekent vaak iets anders erin stoppen. En of dat nu zo verstandig is... Waarom roept Greenpeace niet op tot een boycot van palmolie?

ONVERVANGBARE PALMOLIE

Oliepalmen geven de hoogste opbrengst per hectare van alle eetbare oliën, veel meer dan bijvoorbeeld koolzaad, soja of zonnebloemen. Wereldwijd wordt jaarlijks 47 miljoen ton palmolie geproduceerd. Die vraag blijft groeien door de toenemende welvaart in China en India en het stijgende gebruik van palmolie als grondstof voor biobrandstoffen. Deze enorme hoeveelheid olie vervangen door andere plantaardige oliën - als dat technisch al haalbaar is - zou waarschijnlijk tot dezelfde (of ergere) problemen leiden als we die nu kennen van de palmolie-industrie. Bovendien is palmolie belangrijk voor de economische ontwikkeling van Indonesië. Palmolie boycotten en vervangen door andere grondstoffen is dan ook geen reëel alternatief. Maar op het gebied van duurzame palmolie valt nog een wereld te winnen.

NOODTOESTAND

In Zuidoost-Azië werd vorig jaar de noodtoestand uitgeroepen vanwege de extreme smog. Die luchtvervuiling werd niet veroorzaakt door het drukke verkeer, maar door aangestoken branden op Sumatra. Na het kappen van eeuwenoude bomen steken palmoliebedrijven de restanten van het bos in brand. Rampzalig voor het klimaat, vooral waar eeuwenoude veenlagen in vlammen opgaan: in veengronden ligt namelijk extreem veel koolstof opgeslagen die bij verbranding vrijkomt als het broeikasgas CO_2.

Wat overblijft, zijn uitgestrekte hectares verwoest land, ontheemde mensen en dieren als de orang-oetan en de Sumatraanse tijger. Zij komen letterlijk in de knel. En het blijft niet bij Azië; palmoliebedrijven hebben het Afrikaanse Congobekken ontdekt, waar nog miljoenen hectare woud 'beschikbaar' zijn. Greenpeace en andere organisaties vechten ook daar samen met de lokale bevolking om ontbossing en landonteigeningen tegen te gaan. We moeten de opmars van industriële, grootschalige palmoliebedrijven stoppen. Greenpeace wil blijvende oplossingen creëren waarbij landen als Indonesië zich groen kunnen ontwikkelen en toch hun bossen kunnen beschermen.

TANDELOZE TIJGER

Samen met u en talloze andere betrokken mensen voert Greenpeace al jaren intensief campagne voor het behoud van de prachtige regenwouden in Indonesië. We zetten palmolieproducenten en handelaren onder druk om te stoppen met ontbossing en kregen grote afnemers als Unilever en Nestlé zover dat ze geen palmolie meer willen inkopen waarvoor is ontbost. Deze twee grootverbruikers gingen bovendien verder dan de Ronde Tafel voor Duurzame Palmolie (RSPO) waarvan ze zelf lid zijn: zij besloten ontbossing tegen te gaan in álle schakels van hun productieketen. Ook producent Ferrero, bekend van Nutella, sloot zich bij hen aan en werd daarmee een lichtend voorbeeld voor de sector: de chocolademaker wil al in 2015 alleen nog ontbossingsvrije palmolie inkopen, terwijl Unilever 2020 als deadline stelt.

>

© Paul Hilton / GP

\> De RSPO is ooit opgericht om de productie van palmolie te verduurzamen en de bossen te sparen. Inmiddels kent de organisatie honderden leden, variërend van olieproducenten en verwerkers tot banken, detailhandelaren en zelfs milieuorganisaties. Maar de RSPO is een tandeloze tijger waarmee palmoliebedrijven proberen goede sier te maken. Nog altijd gaan elk uur honderd voetbalvelden tropisch regenwoud letterlijk in rook op. Vorig jaar onderzocht een Greenpeace-team de bosbranden op Sumatra. Op het grondgebied van RSPO-leden werden 720 brandhaarden gelokaliseerd. Het bewijsmateriaal overhandigden we aan de RSPO, maar die nam nauwelijks maatregelen tegen zijn regenwoudvernietigende leden.

DUURZAME PALMOLIE

Terug naar de oplossing. Om u producten te garanderen waarvoor geen centimeter regenwoud is verwoest, moet palmolie duurzaam worden verbouwd. Gelukkig is dat geen nieuw concept; kleine lokale gemeenschappen telen al jaren op duurzame wijze oliepalmen. Het regenwoud is immers de basis van hun bestaan en daar gaan ze zorgvuldig mee om. Maar zij kunnen wel een steuntje in de rug gebruiken om te overleven tussen de industriële palmoliebedrijven.

Het dorp Dosan op Sumatra is een mooi voorbeeld: sinds 2008 wordt daar met hulp van een lokale organisatie op duurzame wijze een oliepalmplantage onderhouden. Een mooi initiatief van de lokale overheid, die de plantage in 2000 opzette en overdroeg aan de kleine boeren van het dorp. Niet alleen leveren de oliepalmen genoeg werkgelegenheid, ook de winst van de palmolie vloeit terug naar de bewoners van Dosan.

PROTECT PARADISE

Dit soort initiatieven krijgt pas echt een kans om bij te dragen aan een oplossing, als we tegelijkertijd de grootschalige, industriële palmoliegiganten aanpakken. En daarin bent u, samen met honderdduizenden andere betrokkenen in de wereld, al jarenlang onze trouwe bondgenoot. Onder druk van consumenten en directe afnemers besloot de grootste palmoliehandelaar ter wereld, Wilmar, in december vorig jaar te stoppen met ontbossing voor palmolie. Grote stappen vooruit hebben we dus samen gezet: de zaak is in beweging en nu moeten we doorpakken.

Onze pijlen zijn de afgelopen maanden, opnieuw samen met onze supporters, gericht op de cosmetica-industrie. En we hebben het eerste succes al binnen. L'Oréal sloot zich aan bij Unilever, Nestlé en Ferrero: deze cosmeticagigant is nu hard bezig de palmolie in zijn producten ontbossingsvrij te maken. Dat is goed nieuws voor consumenten die niet onwetend medeverantwoordelijk willen zijn voor de verwoesting van de prachtige regenwouden van Indonesië.

DE ENERGIE-REVOLUTIE IS OOK VAN MIJ

Bedrijven en overheden zijn nog elke dag bezig om onze aarde te plunderen of te vervuilen. Samen kunnen we ze overtuigen van schone alternatieven. Kent u mensen zoals Faiza en Mannes die werk maken van milieuproblemen? Stuur dan een mailtje naar redactie.nl@greenpeace.org

Daar staan ze dan, 'onze' Faiza en Mannes. Twee van de Arctic 30 die maandenlang opgesloten zaten in een Russische cel, omdat ze protesteerden tegen olieboringen in het Noordpoolgebied. Ze zijn inmiddels tot rust gekomen, maar niet minder betrokken en bevlogen als het gaat om onze mooie, kwetsbare Noordpool. Mannes staat klaar om aan boord te gaan zodra de Russen de Arctic Sunrise vrijgeven. In welke staat hij de ijsbreker na maanden gebrekkig onderhoud zal aantreffen, daar kan hij alleen maar naar gissen. En Faiza? Zij gaat door met haar campagnewerk bij Greenpeace, meer gedreven dan ooit. Namens hen en hun 28 vrienden: bedankt voor uw steun!

© GP / Thomas Schlijper

VAARWEL SIRIUS!

De *Sirius* is een van de oudste actieschepen van Greenpeace. Sinds 1981 deed de voormalige loodsboot mee aan meer dan 150 acties op Europese wateren. Na zijn actiebestaan werd hij nog tot enkele jaren geleden ingezet als educatieschip. Tienduizenden kinderen bezochten de *Sirius* en leerden er van alles over het milieu en het leven aan boord. Maar de interesse nam af en het onderhoud werd te duur; met pijn in het hart besloten we afscheid te nemen. Gelukkig meldde zich een koper die de Sirius gaat opknappen en het schip zo een derde leven geeft.
De precieze bestemming wordt later bekend, maar zeker is dat het schip op zijn huidige stek, de NDSM-werf in Amsterdam, blijft liggen. Een kompas en scheepsschroeven heeft hij daarom niet meer nodig. Wie zelf een stukje *Sirius* in huis wil hebben, krijgt nu de kans! We veilen de overbodige onderdelen binnenkort in het Amsterdamse veilinggebouw De Zwaan. Kijkdagen zijn van 12 t/m 15 juni, de datum van de veiling zelf wordt bekendgemaakt op dezwaan.nl.

KRISKRAS DOOR AMERIKA

Eind mei starten in Arizona en na krap twee maanden en 2.700 kilometers eindigen in Chicago: dat is het plan van Greenpeace-supporter Tim Wiechers. Tim wil met zijn reis geld inzamelen voor Greenpeace en tegelijkertijd zijn droom waarmaken door op eigen kracht een lange fietstocht maken. Via justgiving.nl vraagt Tim om bijdragen. Hij wil dat iedere euro rechtstreeks naar de strijd voor het milieu gaat. 'Mijn gespaarde geld probeer ik alleen te gebruiken voor de tickets en eventuele noodgevallen. Via Facebook ken ik gelijkgestemden over de hele wereld, hopelijk kan ik via hen logeeradressen regelen.' Volg Tims vorderingen op facebook.com/cyclingamerica. Op justgiving.nl kunt u zijn ambitieuze plan steunen met een donatie. Ook kunt u daar in een handomdraai zelf een inzamelactie voor het goede doel opzetten.

© GP / Gerda Horneman

GRATIS LESPAKKET!

Speciaal voor groep 7 en 8 van het basisonderwijs ontwikkelde Greenpeace een lespakket over bijen. Met een quiz, filmpjes, informatie én praktische tips voor bijvriendelijke schooltuinen of buurtparkjes. Download gratis het lespakket en de docentenhandleiding via greenpeace.nl/docenten.

UW BELASTINGVOORDEEL

Sinds 1 januari 2014 is het schenken aan goede doelen nog aantrekkelijker geworden. Een notariële akte is nu niet meer nodig om een periodieke schenking vast te leggen. Met de nieuwe wetgeving is een onderhandse overeenkomst voldoende. Dat bespaart Greenpeace op jaarbasis maar liefst € 40.000. U hoeft geen kopie van uw identiteitsbewijs meer te overleggen en u kunt een periodieke schenking aan Greenpeace nog steeds volledig aftrekken van uw inkomstenbelasting. Jos Willems geeft u graag meer informatie: jos.willems@greenpeace.org.

JACKPOT VOOR HET MILIEU

PRACHTIGE SUCCESSEN MET STEUN VAN DE NATIONALE POSTCODE LOTERIJ

© Markus Mauthe / GP

Onlangs ontving Greenpeace, net als vorig jaar, maar liefst € 2.250.000 van de Nationale Postcode Loterij. Al jaren lang is deze steun, net als die van u, van onmisbaar belang om wereldwijd in actie te komen voor het milieu.
>

KWETSBAAR LEVEN ONDER DE ZEESPIEGEL

De oceanen worden wel het Wilde Westen van de wereld genoemd: hier kunnen de cowboys onder de industriële visserijbedrijven ongestoord hun gang gaan. Dankzij het geld waarmee de Postcode Loterij ons steunt, konden we de afgelopen jaren in actie komen tegen onder andere de grootschalige visserij op bedreigde tonijnsoorten.
We voeren de wereldzeeën over en brachten tijdens twee grote expedities de illegale visserij in kaart. Met onze onderzoeksgegevens konden de regeringen van de Malediven en Mozambique concrete stappen ondernemen tegen de overbevissing in hun wateren. Joris Thijssen, campagnedirecteur van Greenpeace Nederland: 'De resultaten van ons werk zijn onder meer zeereservaten in de Stille Oceaan. En, heel belangrijk, vorig jaar is het Europese visserijbeleid herzien. Greenpeace heeft zich daar jarenlang sterk voor gemaakt. Alle lidstaten moeten nu plannen maken om hun overcapaciteit aan te pakken: het teveel aan schepen dat op te weinig vis jaagt.'

HET HART VAN DE AMAZONE

In het grootste tropische regenwoud van de wereld, de Amazone, schiet het toezicht vaak tekort. Dankzij een bijdrage van de Nationale Postcode Loterij kon Greenpeace in Manaus, een stad in het hart van deze bedreigde natuurpracht, een kantoor opzetten van waaruit we illegale houtkap konden opsporen. Met behulp van een schip en een klein vliegtuigje speurden we 11.000 kilometer van de rivieren in het Amazonegebied af. Overal stuitten we op illegale kapactiviteiten. Greenpeace-vrijwilligers hielpen de inheemse Denia anspraak te maken op hun grondgebied, zodat ze de houtkappers uit hun bossen konden weren. Joris: 'Buiten de Amazone, ook in Nederland, oefenden we samen met talloze supporters druk uit op de vele afnemers van de soja, het rundvlees en het leer waarvoor Amazonewoud tegen de vlakte gaat.'

EEN NIEUWE RAINBOW WARRIOR

Jarenlang bracht de *Rainbow Warrior* ons naar alle uithoeken van de wereld, maar in 2011 ging dit iconische vlaggenschip met pensioen. 'Greenpeace wilde een waardige opvolger laten bouwen: een snel, efficiënt en milieuvriendelijk schip', vertelt Joris. 'Uiterst kostbaar natuurlijk. Maar dankzij vele donateurs en de Postcode Loterij kon onze droom werkelijkheid worden.' De nieuwe *Rainbow Warrior* heeft inmiddels al campagne gevoerd voor schone energie en duurzame visserij in onder andere Nieuw-Zeeland, Hong Kong en Canada.

In deze rubriek blikken we terug en vooruit op onze campagnes. Wat wilde Greenpeace bereiken en is dat gelukt? Waarvoor komen we binnenkort in actie? Dit keer een nucleaire top die de hete hangijzers onbesproken laat, gesteggel over de bij en zowel goed als slecht nieuws over de Noordpool.
>

2013 / 2014

nu

20 december 2013 - ?

© Fred Dott / GP / © GP / Bas Beentjes / © GP / Marten van Dijl

ALTIJD UP TO DATE
Meld u aan voor de nieuwsbrief en ontvang updates over onze campagnes en het laatste milieunieuws:
greenpeace.nl/nieuwsbrief

JURIDISCH STEEKSPEL OM DE BIJ

De Europese Commissie nam vorig jaar eindelijk concrete maatregelen om de zorgwekkende bijensterfte een halt toe te roepen: ze verbood een aantal toepassingen van drie pesticiden die dodelijk zijn voor bijen. Maar de producenten van deze gifstoffen, chemiebedrijven Syngenta en Bayer, spanden een procedure aan bij het Europese Hof van Justitie om dit gedeeltelijke verbod van tafel te krijgen. Greenpeace en andere organisaties, waaronder de Europese koepel van bijenhouders, willen het EC-besluit nu verdedigen voor het Hof. Of de rechter de organisaties toelaat in de procedure is nog onduidelijk. Nieuw onderzoek van Greenpeace bevestigt opnieuw het gevaar van deze bestrijdingsmiddelen. Wat blijkt: bijen en andere bestuivende insecten kunnen óók doodgaan als ze water drinken van gewassen die zijn behandeld met pesticiden. Het vocht dat maïsplanten 'uitzweten' bevat hoge concentraties gif die potentieel dodelijk zijn voor de bij. Staatssecretaris Dijksma beloofde eerder geld vrij te maken voor meer onderzoek naar de bijen-gezondheid. Greenpeace is blij met dit initiatief, maar vindt dat de overheid niet moet wachten op de uitkomsten. Er bestaat nu al voldoende wetenschappelijk bewijs om een permanent en volledig verbod te rechtvaardigen op zeven schadelijke pesticiden.

NUCLEAIRE TOP IS FARCE

Wereldleiders als Barack Obama en Vladimir Poetin zijn 25 en 26 maart op de zwaar beveiligde Nuclear Security Summit in Den Haag om te praten over dreigend nucleair terrorisme. Maar wie zijn toch die nucleaire terroristen op de congresagenda? Kennelijk doelen de organisatoren niet op landen met grote voorraden kernwapens, zoals de VS en Rusland, want daarover wordt niet gesproken. Ze bedoelen ook niet de bedrijven en overheden die slecht te beveiligen kerncentrales bouwen en doorverkopen aan bedenkelijke regimes. Want ook kernenergie staat niet ter discussie, net zo min als het gevaarlijke kernafval waarvan je een bom kunt maken. Volgens de wereldtop schuilt het echte gevaar in de eenzame terrorist die slordig achter-gelaten kernafval in handen krijgt. Niets mis met het beveiligen van bestaand nucleair materiaal natuurlijk, maar om dat als belangrijkste speerpunt te kiezen van een nucleaire top (en daarvoor de halve Randstad op zijn kop te zetten), vindt Greenpeace een gemiste kans. De wereld is pas echt veilig als nucleair materiaal domweg niet meer bestaat.

BIPOLAIR NIEUWS

Om met het blije nieuws te beginnen: Shell laat Alaska dit jaar met rust. Die beslissing volgt op een uitspraak van een Amerikaanse rechter dat de overheid Shell geen toestemming had mogen geven voor proefboringen in dit natuurgebied. Het boorseizoen van 2012 is rampzalig verlopen: Shell beging een reeks blunders en misstappen waarbij uiteindelijk boorplatform Kulluk bijna op de klippen liep, met 585.000 liter diesel aan boord. Greenpeace is blij dat de rechters in de VS de risico's voor het milieu serieus laten meewegen. Van de Russische autoriteiten is zo'n opstelling helaas niet te verwachten. Ruim een maand na de vrijlating van de Arctic 30 haalde oliebedrijf Gazprom via het omstreden boorplatform Prirazlomnaya in de Petsjorazee de eerste olie naar boven. Precies, dat is het boorplatform waar de Greenpeace-actievoerders begin september werden opgepakt. Het gaat hier om de eerste commerciële olie die is opgepompt in het kwetsbare gebied. Gazprom verwacht volgend jaar 12.000 vaten olie per dag te winnen. Dat moet in 2021 tien keer zoveel zijn. Greenpeace is en blijft fel tegen boringen in het Noordpoolgebied. De risico's op een lek zijn onaanvaardbaar hoog en eenmaal gelekte olie zal onherstelbare schade toebrengen aan het milieu.

ENERGIEBEDRIJVEN LANGS DE GROENE MEETLAT

Bij welk energiebedrijf moet u zijn voor de groenste stroom? Wie investeert het meest in duurzame energie? Kijk op onze ranglijst of úw energiebedrijf Nederland op weg helpt naar een schone energievoorziening.

>

Neemt u stroom af van Windunie, dan zit u goed. Dit bedrijf krijgt van ons een dikke 10 voor inzet en prestatie. Dezelfde score is weggelegd voor stroomleverancier Raedthuys, op de voet gevolgd door HVC Energie en Eneco. Greenchoice sluit de rij groene koplopers. De laagste regionen zijn gereserveerd voor RWE/Essent, E.ON, Delta en Atoomstroom. Zij verkopen weliswaar ook groene producten, maar wie verder kijkt dan dat, ziet bij hen een kolenzwarte toekomst.

WAT GEEFT DE DOORSLAG?

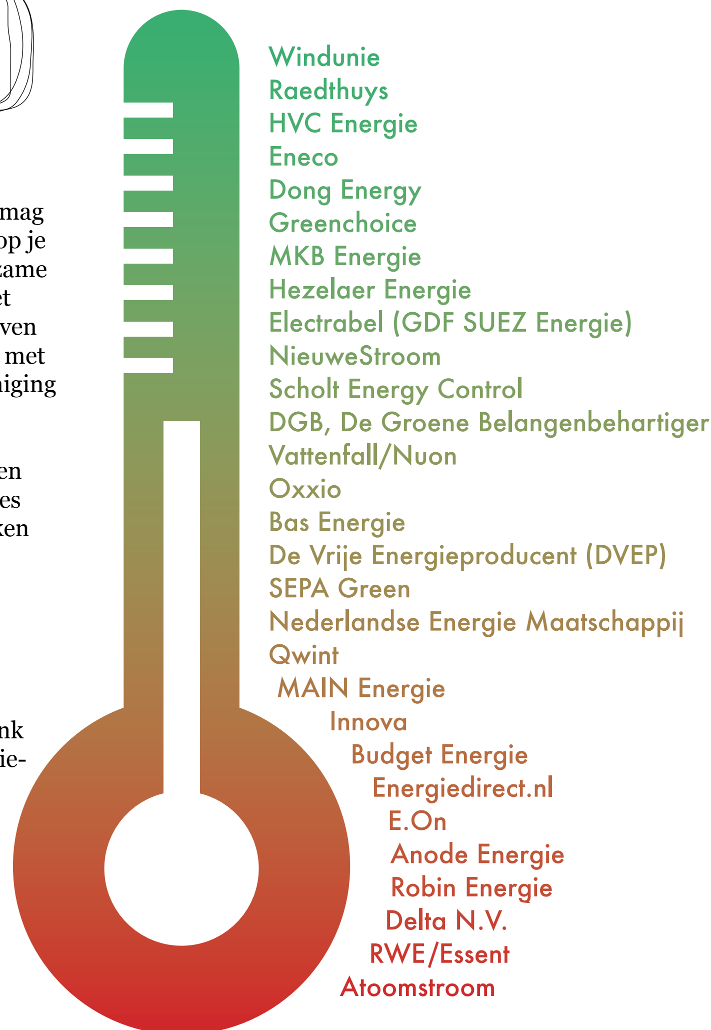
Als je energiebedrijven op hun mooie reclamespotjes mag geloven, is de een nog groener dan de ander. Je kunt op je vingers natellen dat dit niet klopt – het aandeel duurzame energie in Nederland is veel te klein – maar hoe zit het dan wel? Greenpeace legt al sinds 2008 energiebedrijven langs een groene meetlat. Dit jaar doen we dat samen met de Consumentenbond, Hivos, Natuur & Milieu, Vereniging Eigen Huis, WISE en WNF.
Voor Greenpeace dacht Joris Wijnhoven, campagneleider klimaat en energie, na over de criteria. 'We gaven onderzoeksbureau CE Delft opdracht naar de prestaties van 29 bedrijven te kijken. Voor onze beoordeling keken we niet alleen hoe schoon de stroom is die ze leveren, zelf geproduceerd of ingekocht, maar ook in welke energiebronnen ze investeren. Die twee factoren wogen even zwaar.'

GRIJZE STROOM MET EEN GROEN RANDJE

Wie slechts afgaat op het label 'groene stroom' kan flink bedrogen uitkomen. Zo wordt grijze stroom die energiebedrijven inkopen 'groen gewassen' met ongebruikte, goedkope waterkrachtcertificaten uit Noorwegen. Écht groene stroom komt vooral van de wind en zon. Ook Essent en E.ON leveren windstroom, maar toch staan zij bedroevend laag in de lijst. 'Dat komt doordat we ook kijken naar hun investeringsbeleid', legt Joris uit. 'Deze bedrijven leveren dan wel groene stroom, maar ondertussen bouwen ze kolencentrales in de Eemshaven, aan de Waddenzee, en op de Maasvlakte. Dankzij de ranglijst kan nu iedereen hun werkelijke kleur zien.'

U BENT AAN ZET

Onze ranglijst geeft u de informatie, vervolgens bent u zelf aan zet. Bent u nog klant van een bedrijf dat onder aan de lijst bungelt? Stap dan nu over naar een écht groene stroomleverancier. Op de website stroomsterren.nl kan dat snel en eenvoudig. U vindt er ook het volledige onderzoek van CE Delft.

Daar vliegt een hert!

De *lucanus cervus* komt wel voor in Nederland, maar de kans dat een exemplaar uw tuin binnenvliegt is klein. 'Vliegend hert' is de bijnaam van deze kever, vanwege zijn grote kaken die aan een hertengewei doen denken. Het insect kan wel negen centimeter lang worden en is alleen in het oosten en zuiden van het land te vinden. De megakever gedijt namelijk het beste in onaangetast bos met veel voedselrijk, rottend hout en dat is vrij zeldzaam in Nederland. Verschillende natuurclubs, waaronder Natuurmonumenten, organiseren in de zomer heuse speurtochten naar het vervaarlijk uitziende - maar volkomen ongevaarlijke - insect.

© Leon Baas

© Konrad Konstantynowicz/GP

GROOT BARRIÈRE RIP?
12 DECEMBER 2013, HERON ISLAND, AUSTRALIË

Snorkelaars van Greenpeace vestigen de aandacht op de dreigende teloorgang van het Groot Barrièrerif. Dit unieke stuk Werelderfgoed kampt met legio bedreigingen. Klimaatverandering en watervervuiling teisteren het rif al jaren. De Australische regering doet daar, letterlijk, nog een schepje bovenop: eind vorig jaar keurde zij de uitbreiding goed van een van de grootste kolenhavens ter wereld, pal naast het Groot Barrièrerif. Voor de haven zullen miljoenen kubieke meters baggerslib worden uitgegraven, die vervolgens bij het rif worden gedumpt.

Een potentiële ramp voor dit kwetsbare ecosysteem. Greenpeace legt zich niet neer bij deze waanzinnige beslissing. Via *savethereef.org.au* kunt u zich aansluiten bij de ongeveer 200.000 mensen die al hun handtekening hebben gezet voor het behoud van het Groot Barrièrerif.

Getekend voor het rif? Op greenwire.nl ziet u direct wat u nog meer kunt doen voor een schoon milieu; van laagdrempelige activiteiten tot spannende acties.

COLOFON
© Maart 2014
Stichting Greenpeace Nederland

GPM verschijnt 3 keer per jaar gedrukt en 4 keer per jaar digitaal. De online versie kunt u lezen op gpmagazine.nl. U kunt zich abonneren op ons online magazine via mygreenpeace.nl.

ISSN: 0166-4506

GPM is gedrukt op 100 procent hergebruikt en chloorvrij gebleekt papier.

Postadres: Postbus 3946, 1001 AS Amsterdam

Bezoekadres: Jollemanhof 15-17, 1019 GW Amsterdam

Voor administratieve vragen: Servicedesk: 0800 422 33 44 (gratis) of greenpeace.nl/contact

Rekeningnummer: ING: NL31 INGB 0000 0000 44

Opmerkingen en suggesties over de inhoud van **GPM** kunt u sturen naar redactie.nl@greenpeace.org.

Hoofdredactie: Leon Varitimos
Eindredactie: Jacqueline Schuiling

Redactie: Annemiek Verbeek, Rita Borghardt, Leon Varitimos, Elles van Gelder
Art direction: Andrea Gritter
Beeldredactie: Gerda Horneman
Drukwerkcoördinatie: Yuri Gunther Moor

Voor blinden en slechtzienden is een speciale digitale of gesproken versie van **GPM** beschikbaar via Dedicon (0486 486 486 of info@dedicon.nl)

Volg Greenpeace op **greenpeace.nl.**
Twitter: **@GreenpeaceNL**
Facebook: **Greenpeace Nederland**
Meld u aan voor onze actiemails via **greenpeace.nl/ikdoemee.**

DE AARDE IS OOK • VAN MIJ

GREENPEACE

